

POBLET

UN RETORN DE LA RELIGIÓ?

Josep Oton

UN RETORN DE LA RELIGIÓ?

Darrerament els mitjans s'han fet ressò de diverses notícies que palesen l'interès per la religió en diferents àmbits. Es tracta d'un ressorgiment de l'espiritualitat? O, més aviat, estem davant d'una moda passatgera? El Dr. Josep Oton, professor a l'ISCREB i escriptor, reflexiona sobre aquest fenomen i aporta criteris de discerniment i claus d'interpretació.

El reencantament postmodern

A la Nit de Santa Llúcia de l'any 2011 vaig rebre el premi d'assaig Joan Maragall, guardó que atorga la Fundació Joan Maragall (FJM) als treballs dedicats al diàleg entre el cristianisme i la cultura. El tema era *El reencantament postmodern*, una aproximació a les noves tendències religioses.

El punt de partida era el concepte "desencantament del món" de Max Weber, una manera de descriure el procés de secularització i la pèrdua de rellevància del fet religiós pels avenços de la modernitat. Sembla que l'ambient postmodern resulta propici per a la recuperació de l'espiritualitat. Un fenomen que alguns han identificat com "el retorn del sagrat" i que, parafrasejant Weber, es podria denominar com el "reencantament del món".

Des de finals del segle XX i començaments del XXI el fenomen es concretava, sobretot, en un fort interès per les espiritualitats orientals i en el sorgiment dels fonamentalismes dins del marc de les confessions tradicionals. També, en el meu treball, indicava la preocupació d'alguns intel·lectuals per la transcendència i la presència d'elements d'origen religiós inserits en la cultura contemporània. Ara bé, res no feia pensar en un ressorgiment del catolicisme o, més ben dit, de l'espiritualitat catòlica.

En canvi, des de fa uns mesos, els mitjans s'estan fent ressò d'un retorn de la reli-

El filòsof Max Weber (1864-1920) va ser l'autor del concepte "desencantament" del món per referir-se al procés de secularització.

gió a l'espai públic. Un exemple és l'èxit de la pel·lícula *Los domingos*, que retrata la crida d'una jove a la vida religiosa i el conflicte familiar que això genera. Les escenes que ens presenta Alauda Ruiz d'Azúa, la directora, ens recorden les discussions familiars dels anys 70 i 80 quan la filla decidia anar-se'n a viure amb el xicot sense estar casats o el fill s'atrevia a sortir de l'armari i fer públiques les seves preferències afectives. Sí, la societat ha canviat. El paradigma sociocultural

hegemoníic ha experimentat una profunda transformació durant les darreres dècades. Fins a tal punt que avui la notícia, l'anomalia, allò que resulta subversiu, el que altera les sobretaules, el que pertorba l'aparent *statu quo* no és altra cosa que la voluntat de donar transcendència al transcendent.

Interpretacions diverses

La pel·lícula *Los domingos*, reflecteix el retorn del sagrat, un gir catòlic, un ressorgiment espiritual? potser alguns estan prou satisfets perquè el moviment pendular de la cultura per fi es torna a decantar cap a la fe. Consideren que és una oportunitat per revifar uns esquemes mentals el futur dels quals perillava per inanició. No obstant això, aquestes espurnes d'espiritualitat també desperten no pocs recels. Poden incomodar els que, amb vocació de cristians vells, senten la fe com el seu club privat i no accepten intrusismes. Des de l'altre extrem

comparteixen aquest sentiment de contrarietat els que des de fa anys donen per amortitzada la rèmora de les creences religioses i esperen que siguin definitivament liquidades. Uns altres, en canvi, menys combatius, no perceben més que una moda intrascendent, una anècdota pròpia d'una societat ancorada en la superficialitat.

Fins i tot la Conferència Episcopal Espanyola ha advertit dels perills de l'emotivisme en la nota doctrinal *Cor ad cor loquitur*. La voluntat dels bisbes és donar orientacions i criteris de discerniment davant de grups cristians que ofereixen recessos amb un gran impacte emocional.

La irrupció de l'univers semàntic de la religió en la societat en general, i en la cultura i en els mitjans en particular, pot coincidir amb l'expansió de cert radicalisme de caire conservador. Ara bé, el "reencantament" és un fenomen transversal que mereix ser analitzat.

Escena del film *Los domingos* (2025) dirigida per Alauda Ruiz d'Azúa. Presenta d'una manera molt objectiva —des d'una òptica no creient— el conflicte que pot desencadenar avui la decisió d'ingressar a la vida monàstica per part d'una noia de 17 anys.

Impacte mediàtic

Rosalía té molt a veure amb l'impacte mediàtic dels continguts religiosos. Aquesta cantant ha contribuït a engegar aquest debat amb la publicació d'una cita de la filòsofa Simone Weil en el seu últim treball, LUX. Tanmateix, l'interès per l'espiritualitat de Rosalía ve de lluny. L'any 2017, ja va publicar un vídeo titulat, *Aunque es de noche*, un autèntic homenatge a la poesia de sant Joan de la Creu i a la seva indiscutible set de Déu. I durant el confinament de la COVID ens convidava, a través de les xarxes, a resar el Pàrenostre.

El vídeo de la seva cançó, *Berghain*, evoca clarament escenes i continguts de la pel·lícula *Trois couleurs: Bleu* del director polonès Krzysztof Kiesłowski, un cristià poc con-

vencional. La música de fons —i, també, el rerefons de la pel·lícula— és l'himne a la caritat de sant Pau. L'argument exemplifica l'aposta de l'Evangeli per la misericòrdia, el fonament de la teologia de la gratuïtat.

La cita de Weil, *L'amor no és consol, és llum*, forma part d'una reflexió sobre la paradoxa de la creu escrita en plena eclosió del deliri totalitari. És una al·lusió implícita a la paràbola del bon samarità i una invitació a cercar l'amor de Déu i la bellesa del món més enllà de l'escàndol del patiment. Kiesłowski i Weil són dos prestigiosos intel·lectuals marcats per una fe viscuda de manera particular.

Rosalía no és l'única que manifesta en públic la seva intimitat espiritual. Són molts els personatges del món de la música que expressen desacomplexadament la seva inquietud religiosa. Amaya Montero, de La Oreja de van Gogh, proclama *Yo creo en Dios*, encara que sigui, *a mi manera*. I no oblidem l'èxit obtingut fa un parell d'anys per Ínigo Quintero amb la cançó *Si no estás*, que traspuja la fondària de la mística de l'absència.

Altres exemples d'aquesta presència de la temàtica religiosa en els mitjans són la implicació de futbolista Dani Alves en les esglésies pentecostals, el testimoni del també futbolista Ronald Araujo de com la fe l'ha ajudat a superar la seva crisi personal o les declaracions de l'actor Jaime Lorente.

La reflexió dels intel·lectuals

Ara bé, no es tracta d'un fenomen circumscrit únicament a *celebrities* del món de l'espectacle. Els intel·lectuals tampoc s'estan de manifestar la seva preocupació per la transcendència.

L'any 2023 el Premi Nobel de Literatura va recaure sobre l'escriptor noruec Jon Fosse, en l'obra del qual Déu és present de manera explícita, atès que la seva conversió al catolicisme és fruit d'un procés espiritu-

© Junta de Andalucía. CC Attribution-Share Alike 2.0 Generic

La cantant catalana Rosalía Vila Tobella ja al 2017 va cantar una versió de *Aunque es de noche* un autèntic homenatge a la poesia de sant Joan de la Creu i a la seva set de Déu.

L'escriptor noruec catòlic Jon Fosse (1959), premi Nobel de literatura el 2023.

al complex, però gens superficial. L'actor i director teatral Lluís Homar ha portat als escenaris la profunditat de la poesia mística de sant Joan de la Creu (*Alma y palabra*) i d'altres místics (*El templo vacío*). Així mateix, el filòsof Byung Chul Han, premi Princesa d'Astúries 2025, es confessa deutor de Simone Weil a la qual ha dedicat el seu darrer llibre.

Javier Cercas, amb el seu *El loco de Dios en el fin del mundo*, s'identifica amb el boig sense Déu de Nietzsche. El boig de la llanterna, lluny d'estar eufòric per la mort de Déu, se sent desolat perquè sense Déu res no té sentit i el fonament de la nostra civilització s'esquerda. Fins i tot confessa la seva admiració per la fe de la seva mare, que alimenta l'esperança de retrobar-se amb el seu pare.

Per la seva banda, Daniel Vázquez Sallés, fill de Manuel Vázquez Montalbán i d'Anna Sallés, ha publicat *El príncipe y la muerte* per descriure l'anhel de transcendència que ha experimentat arran de la malaltia i de la mort del seu fill Marc. I s'autodefinix com un fals ateu.

Recentment dos autors, la discrepància política dels quals és evident, han coin-

cidit en el títol i en el contingut del seus respectius llibres publicats gairebé alhora. Un en castellà, Jaime de los Santos, i un altre en català, Xavier Albertí, ens ofereixen *L'evangeli segons Caravaggio* per explorar la transgressora espiritualitat dels quadres d'aquest pintor, la petjada del qual és palesa en l'obra de Pier Paolo Pasolini. La inquietud espiritual continua viva, encara que no sempre discorri per les vies convencionals.

L'última publicació de Javier Cercas narra el seu viatge al Vaticà i Mongòlia buscant respostes sobre la resurrecció i la vida eterna.

El teòleg Francesc Torralba ha rebut recentment el prestigiós premi literari Josep Pla per la seva *Anatomia de l'esperança*, una exploració dels mecanismes que sostenen l'esperit en temps de desencant i doten de legitimitat intel·lectual aquesta virtut teològica. Així, doncs, els continguts religiosos desborden els cercles confessionals per a interactuar amb el pensament de la nostra època.

La pervivència de l'anhel religiós

En efecte, alguna cosa està canviant. No es tracta tan sols de brots verds o de detalls irrelevantes, sinó de quelcom de gran significativitat. El fet religiós, l'experiència espiritual, el sagrat s'està reubicant en la societat postsecularitzada. Les aportacions de la modernitat no han fet desaparèixer la religió, però, segurament, l'han transformada. Malgrat l'arraconament de les qüestions religioses en molts àmbits de la societat, l'anhel de transcendència perviu. Moltes persones, òrfenes de referents religiosos, senten nostàlgia de l'Absolut i cerquen poder experimentar-lo.

El jesuïta Karl Rahner (1904-1984), un dels teòlegs més importants del segle XX, va afirmar que el cristià del futur seria místic o no seria.

Potser tenia raó el teòleg Karl Rahner quan assenyalava que el cristià del segle XXI serà místic o no serà, atès que l'espiritualitat ja no naixerà ni se sostindrà en un ambient religiós generalitzat. El creient ho serà perquè ha experimentat, o està disposat a experimentar, una vivència personal que el vinculi amb la transcendència, encara que això impliqui anar a contracorrent respecte a la inèrcia del paradigma sociocultural vigent.

Al meu entendre, ens trobem davant d'una reconfiguració del fet religiós que s'incultura en una societat per estrenar: postmoderna, que concedeix gran rellevància a l'experiència personal; globalitzada, que traspasa les fronteres dels monopolis religiosos; i tecnològica, la cultura de la qual circula pel nou areòpag de les xarxes socials, la música i l'exaltació de la imatge.

No es tracta, doncs, del dilema entre secularització o retorn de l'espiritualitat. L'anhel de transcendència perviu encara que canviïn els paràmetres socioculturals. Ara toca adaptar les formes religioses per estar en sintonia amb els signes dels temps sense traïr l'autenticitat evangèlica. Tot un repte. En tot cas, com diria Simone Weil, que no ens enganyin i ens facin creure que no tenim fam.

Josep Oton